

Végül megkaptuk, amit kértünk: Közép-Európa és az Egyesült Államok Barack Obama elnöksége alatt

Ugrósdý Márton – Reinitz Katalin

2009-ben a közép-európai országok aggodalommal várták Barack Obama amerikai elnök hivatalba lépését; attól tartottak ugyanis, hogy a „*pivot to Asia*” okán Közép-Európa lekerül az Egyesült Államok politikai térképéről, a térség biztonságát pedig biztosra veszik Washingtonban, így a NATO újonnan felvett tagállamainak egyedül kell majd ellenállniuk az orosz nyomásnak. Az új adminisztráció által meghirdetett „*reset*” sokak szerint azt jelentette, hogy az USA Oroszország megnyerése érdekében lemond az egykor szovjet megszállás alatt állt kelet-európai országokról. A 2014-es események azonban gyökeres változásokat hoztak Kelet- és Közép-Európában: a Krím törvénytelen annexiója, a kelet-ukrajnai háború egyértelműen megmutatta, hogy a térségbeli biztonságot sem lehet adottságnak venni. Az USA ismét a NATO keleti szárnyára összpontosított, miközben a *European Reassurance Initiative* keretében amerikai csapaterősítéseket hajtottak végre. Tanulmányunk azt vizsgálja, hogyan reagáltak a *resetre* a balti hármak, valamint a visegrádi négyek (hazánkön kívüli) három országa, Lengyelország, Csehország és Szlovákia. Végül megállapítjuk: Közép-Európa vezetői megkapták azt a figyelmet, amire 2009-ben annyira vágytak.

In 2009 Central and Eastern European countries were growing uneasy as the newly inaugurated U.S. President Barack Obama announced his „Pivot to Asia” policy. Local political leaders feared that the U.S. will take European peace for granted, and leave smaller NATO member states to face the Russian challenge alone. This was further exacerbated as Washington’s new Russia policy, „Reset” was laid out by U.S. Secretary of State Hillary R. Clinton, leading many regional thinkers to assume that President Obama will offer the former Soviet satellites to Russian President Dmitry Medvedev to appease him. 2014, however, marked a turning point, as the illegal annexation of the Crimean Peninsula and the war in Eastern Ukraine highlighted that security cannot be taken for granted in Europe. The U.S. concentrated once again on NATO’s Eastern Flank, while the European Reassurance Initiative deployed fresh U.S. troops in the region. This study examines how the Baltic countries and Poland, the Czech Republic and Slovakia reacted to the reset policy, and how they cooperated with the U.S. under the Obama administration. The concluding remark is that after all, Central and Eastern European leaders finally got the attention they were vying for.

* * *

Az Egyesült Államok és Közép-Európa kapcsolata Barack Obama hivatalba lépésével nem túl biztató kilátások elé nézett: az új elnök a „*pivot to Asia*” keretében elsősorban a

saját keleti nyitására, a Csendes-óceán medencéjére kívánt koncentrálni, és sokan úgy gondolták, az USA már biztosra veszi az európai békét, és nem kíván az öreg kontinens problémáival foglalkozni.

Ez számos közép-európai ország számára azt az üzenetet hordozta, hogy a biztonságuk első számú garántálójának nem kíván a továbbiakban olyan szerepet játszani Oroszországgal szemben, mint amit azok elvártak volna. A *reset* ezeket a félelmeket még tovább erősítette, mert sokan arra számítottak, a Moszkva és Washington közötti közeledés árát elsősorban a szovjet megszállás alól 1989–1991-ben felszabadult országok fogják majd megfizetni. A 2013–14-es ukrainai események azonban megmutatták: nem lehet biztosra venni a békét és a határok megváltoztathatatlanágát Európában sem, így az Egyesült Államok – és a NATO – komoly erőfeszítéseket volt kénytelen tenni a közép-európai NATO-tagállamok biztonságérzetének a növelése érdekében. Az USA figyelme Ázsia helyett – vagy inkább mellett – ismét Európára és az egyre asszertívebbé váló Oroszországra koncentrált, ez pedig meghatározta a közép-európai országok külpolitikai mozgásterét is.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk a régióval kapcsolatos amerikai politikát, valamint megvizsgáljuk, a térség országai miként reagáltak a *reset*-re, továbbá az azt követően kiújult orosz–amerikai ellentétre. Külön elemezzük az Egyesült Államoknak a balti hármakkal és a Visegrádi Együttműködés tagországaival fennálló kapcsolatait (Magyarország kivételével). A tanulmányban kitérünk a térség és Oroszország, illetve az Egyesült Államok gazdasági kapcsolataira is, figyelemmel arra, hogy a 2014-es ukrán válság miatt

bevezetett szankciók és válaszsankciók jelentős változásokat okoztak a vizsgált országok külkereskedelmében. Oroszország jelentősége le-, az Egyesült Államok szerepe viszont felértékelődött: míg a vizsgált államok és Oroszország kereskedelmének volumene a 2013-as csúcshoz képest 30–50 százalékkal csökkent, addig az USA-val folytatott kereskedelmüké ugyanabban az időszakban, kisebb mértékben ugyan, de folyamatosan nőtt.

A reset hatása Közép-Európára

2007 végére az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolata ismét megromlott: a 2000-es évek elejére jellemző, főleg a szeptember 11-i tragédiából táplálkozó kölcsönös szimpátia ideje elmúlt, Vlagyimir Putyin müncheni beszéde,¹ valamint a washingtoni vezetésnek a rakétavédelmi program újraindítására vonatkozó terveit egyértelműen a feszültségek kiújulását jelezték. Ezt tetézte be a Grúzia elleni 2008-as orosz agresszió, amely egyértelműen a korábbi orosz–amerikai szembenállás idejének az emléket idézte fel. Mind katonai, mind politikai, mind pedig gazdasági téren egyre fokozódó orosz nyomást tapasztalhattak Közép-Európa országai, amelyekre sokak szerint az Egyesült Államok nem reagált megfelelő módon.² A *reset* aggodalommal töltötte el a régió országait, amelyek vezetői egyre inkább attól féltek, a fejük feletti nagyhatalmi alku dönti majd el a jövőjüket.³

A hivatalba lépő adminisztráció és Hillary Clinton külügyminiszter számára

azért is fontos volt a *reset*, mert azzal is biztosítani akarták az európai „frontot”, annak érdekében, hogy az ők az ázsiai–csendes-óceáni nyitásra tudják koncentrálni az amerikai diplomácia energiáit.⁴ Ez nyilvánvalóan Európa jelentőségének a csökkenésével járt volna, így a helyzetet több regionális szereplő is fenyegetésként fogta fel.⁵ Az Obama-adminisztráció hivatalba lépése sok közép-európai vezetőnek okozott csalódást. A térség országai komoly erőfeszítéseket tettek az amerikai jóindulat megnyerése érdekében: a NATO-csatlakozás után (és részben előtt) szinte mindannyian küldtek katonákat (jelentős anyagi és politikai áldozatokat vállalva) Afganisztánba és Irakba, néhány állam pedig titkos CIA-börtönöknek adott otthont. Obama elnök már a választás során e két háború befejezése mellett foglalt állást, miközben a Nyugat (azaz a „régí”) Európával a Bush-korszak alatt megromlott kapcsolatokat is helyre kívánta állítani.

Ez tovább csökkentette a közép-európai országok jelentőségét, így a George W. Bushnak tett szívességek inkább káros következményekkel jártak a térség vezetői számára. Az oroszokkal való kiegyezés áldozata lett a rakétavédelmi program, amely biztonsági garanciát jelentett volna a régiónak. A közép-európai államok jótettei (főleg Lengyelorszáé) tehát nem maradtak a megérdemelt büntetés nélkül: a sok áldozat ellenére joggal érezhették úgy, az új adminisztráció megfélemezik az erőfeszítéseikről, és kiszolgáltatja őket az oroszok akaratának.⁶

Eredmények és következmények

A *reset* nemcsak az új – a konfrontációt együttműködésre váltó – amerikai megközelítés, hanem a konkrét eredmények miatt is változásokhoz vezetett. Ha szigorúan csak az eredeti amerikai célkitűzéseket nézzük, akkor sikeres volt a kezdeményezés: 2010 júniusára sikerült meg egyezésre jutni az Afganisztánba tartó NATO-szállítmányok oroszországi áthaladásáról,⁷ Irán kapcsán pedig Moszkva beleegyezett az új ENSZ-szankciók támogatásába, ugyanakkor Oroszország továbbra is fenntarthatta a gazdasági kapcsolatait a közel-keleti országgal.⁸ A nukleáris fegyverek korlátozása ügyében is siker koronázta az amerikai törekvéseket.⁹ A másik oldalról nézve a *reset* jó lehetőséget kínált Oroszország számára a saját katonai és gazdasági befolyása növelésére. Az energiaellátással történő nyomásgyakorlás (például Ukrajna esetén 2006-ban és 2009-ben), az etnikai és területi vitákkal való visszaélések és azok manipulálása (Grúzia, Krím, Transznisztria), valamint a 2009-es és 2013-as *Zapad* hadgyakorlatok egyértelműen megmutatták: *Moszkva elsősorban a saját pozíciói erősítésére kívánja felhasználni a térség iránti amerikai figyelem csökkenése által létrejött vákuumot.*¹⁰ Amint arra Póti László is rámutat az e kiadványban szereplő tanulmányában, 2011–2012 komoly változást hozott az orosz vezetés USA-képében. A 2011-es parlamenti választásokat követő demonstrációk, az „arab tavasz” eseményei egyaránt a korábbi „színes forradalmakat”

idézték fel a Kreml-béli vezetés fejében. Az elnöki székbe 2012-ben visszatért Vlagyimir Putyin által elfogadtatott új külpolitikai koncepció pedig egyértelműen és hivatalosan is elmozdulást jelentett az együttműködésre is koncentráló korábbi orosz állásponttól.¹¹

A stratégiai szembenállás korszakát több ügy is terhelte, de az együttműködés számos fontos kérdésben (például: iráni tárgyalások) megmaradt. A valódi törést a 2013–2014-es ukrán események okozták, amikor az USA már egyértelműen fellépett az orosz befolyásszerzési törekvések ellen: Obama elnök élesen elítélte a krími agressziót és a kelet-ukrajnai orosz beavatkozást, szankciókat léptetett életbe az orosz politikai és gazdasági élet szereplőivel szemben, valamint katonai erősítést rendelt el a NATO keleti szárnyán. A kiújult orosz–amerikai szembenállás igazolta a közép-európai országokban uralkodó nézetet, miszerint Oroszországgal nem lehet üzletet kötni, s a Moszkva–Washington-kapcsolat visszarendeződésével a térség vezetőinek többsége a saját álláspontját is megerősítve látta.

A Baltikum és a reset

Politikai reakciók

Az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolatának a megváltozása kényesen érintette a balti államokat. Az 1990-es években megkezdődött Európához történő visszatalálás olyan meghatározó politikai, gazdasági és identitásbeli folyamat volt Észtország, Lettország és Litvánia

számára, amely a 21. századra egyértelműen a három ország önazonosságának az egyik sarokkövévé vált, ugyanakkor a mindennemű orosz befolyástól való félelemmel és az az elleni küzdelemmel párosult.

A *reset*-politika meghirdetése után a balti országok a kétségeiknek és a félelmeiknek hangot adva nyilatkoztak az új irányvonalról. A felmerülő aggályaitak 2009 júliusában, az ún. nyolcak levelében írták meg a térség politikusai és elemzői. Ebben arra figyelmeztettek, hogy a *reset* következtében megnövekedhet az orosz befolyás a közép-európai térségben, elsősorban a 19. századi orosz revizionista törekvések újjáéledése folytán.¹² A levél írói aggodalmukat fejezték ki az európai, értékalapú biztonsági rendszert esetlegesen felváltó, Oroszország részvételével zajló „hatalmi koncert” tervével kapcsolatban, amely egyértelműen hátrányos helyzetbe hozta volna a térség államait.¹³

A *reset* megrendítette az Egyesült Államokba vetett bizalmat a Baltikum országaiban. A három fővárosban cserbenhagyásként élték meg a csökkenő amerikai jelenlétet, amit – különösen az erőn felül vállalt afganisztáni és iraki missziós részvétel miatt – igazságtalannak vélték.¹⁴ Ezenkívül elítélték a Bush-adminisztráció által tervezett rakétavédelmi rendszertől való amerikai visszalépést, és – részben ennek következményeként – a NATO és az Egyesült Államok kiszámíthatatlanságáról nyilatkoztak, mert védetlennek érezték magukat Oroszországgal szemben.¹⁵ A 2010-es prágai csúcson mind az Egyesült Államok, mind pedig

a közép-európai vezetők a kapcsolatok stratégiai megnyugtatósára törekedtek, mivel az előbbi számára a *reset* a térség támogatása nélkül nehézségekbe ütközött, az utóbbiak pedig az „5 stratégiai nem” elképzeléseit igyekeztek megvalósítani.¹⁶ A közép-európai szereplők megnyugtatósága végül sikerrel járt, de sokáig tartott: csak a 2010-es lisszaboni NATO-csúcson sikerült elérni, hogy a balti államok is áldásukat adják az új amerikai–orosz közeledésre.¹⁷

A Baltikum és Oroszország kapcsolatát bilaterális szinten vizsgálva Észtország tekinthető a legvonakodóbb államnak. 2009-ben az észt nemzetbiztonsági koncepció egyértelműen megfogalmazta: Oroszország meghatározó világpolitikai szerep elérésére törekszik, akár más országok politikai, gazdasági és katonai befolyásolásával is.¹⁸ A tallini kormány azt is kijelentette, hogy bár az együttműködés érdekében hajlandó kétoldalú tárgyalásokat folytatni Oroszországgal, de minden esetben az Európai Unió és a NATO irányvonalait követi. Ebből is látható az a kettős nyomás, amely alatt az észt kormány állt: míg a retorika szintjén erős fenntartásokkal kezelték a *reset* politikáját, addig a gyakorlat megkövetelte az együttműködést az Európai Unióval, a NATO-val és Oroszországgal is.¹⁹

Lettország esetében is hasonlóan gyűltek a fenntartások és a logikus együttműködés kényszere – inkább az utóbbi javára. Az ország külpolitikai irányelvként fogalmazta meg a „pragmatikus alapon és együttműködésen nyugvó” lett–orosz bilaterális kapcsolatokat.²⁰ A lettek

hajlandóak voltak olyan kényesebb politikai ügyekről is tárgyalni, amelyek akkor még mindig megoldatlanok voltak.²¹ A multilaterális kapcsolatok biztonsági hálója Lettország számára is fontos volt, így ragaszkodott az EU és Oroszország közötti viszonynak a jogi kötőerővel bíró szabályozásához.²²

Két társához hasonlóan, Litvánia is a multilaterális együttműködés biztos kereteire alapozta az Oroszországgal folytatott kétoldalú kapcsolatát. A 2004-es uniós csatlakozás utáni pozitív attitűdöt az évek során szerzett tapasztalatok fényében Vilniusban is pragmatistább megközelítés váltotta fel. 2008-ban az orosz együttműködést már hangsúlyosabban a demokratikus értékek, a nemzetközi jog tiszteletben tartása és a nemzetbiztonság befolyásolatlanságának alapul vételével tárgyalta a vonatkozó litván kormányzati dokumentum.²³

A balti államok nyugtalanságát az Egyesült Államok is érzékelte, és meg is próbálta kezelni azt. Obama elnök többször is ellátogatott a térségbe – összesen hatszor járt Közép-Európában –, ez mégis visszalépést jelentett George W. Bush 11 látogatásához képest.²⁴ A balti országok közül Obama csak Észtországban járt 2014-ben, ahol éles hangon ítélte el az ukrajnai orosz agressziót.²⁵ Korábban viszont Bush mind a három balti fővárosba ellátogatott. Obama lengyelországi látogatásai közül csak kettő volt bilaterális jellegű, mivel 2016-ban csak a NATO-csúcs miatt repült Varsóba.

Az Obama-adminisztráció részéről egy sajátos munkamegosztást tapasztalhattunk

az elnök és az alelnök, Joe Biden között olyankor, ha a kelet- és közép-európai kapcsolatok ápolásáról volt szó. Biden korábban, a Szenátus Külügyi Bizottságának az elnökeként már szerzett diplomáciai tapasztalatokat, így a személye logikus választás volt az USA szempontjából kicsi, de fontos, azaz olyan szövetségesek megnyugtatása érdekében, amelyek nem érték el az elnök ingerküszöbét, ugyanakkor a velük való kapcsolattartás lényeges volt.

Biden már 2014-ben is háromszor látogatott el Ukrajnába,²⁶ valószínűleg az amerikai vezetők közül ő találkozott a legtöbbször Petro Porosenko ukrán elnökkel. A Krím 2014. március 18-i illegális annexiója után Biden azonnal Lengyelországba és Litvániába utazott; Varsóban március 19-én már arról beszélt, hogy az Egyesült Államok meg fogja védeni európai szövetségeseit.²⁷ Az amerikaiak igyekeztek „csomagban” kezelni a térség országait: a találkozóik rendszerint legalább háromoldalúak voltak (a balti államokkal). Egyedül Ukrajna kapott kiemelt figyelmet, ahol Biden 2015-ben még a parlamentben is felszólalt.²⁸ Az alelnök meg tudta nyugtatni a balti és a kelet-európai szövetségeseiket, s erre John Kerry külügyminiszter gyakori megjelenései is ráerősítettek.²⁹ Az igazi változást azonban csak a *European Reassurance Initiative* jelentette, amelyről később bővebben is szólunk.

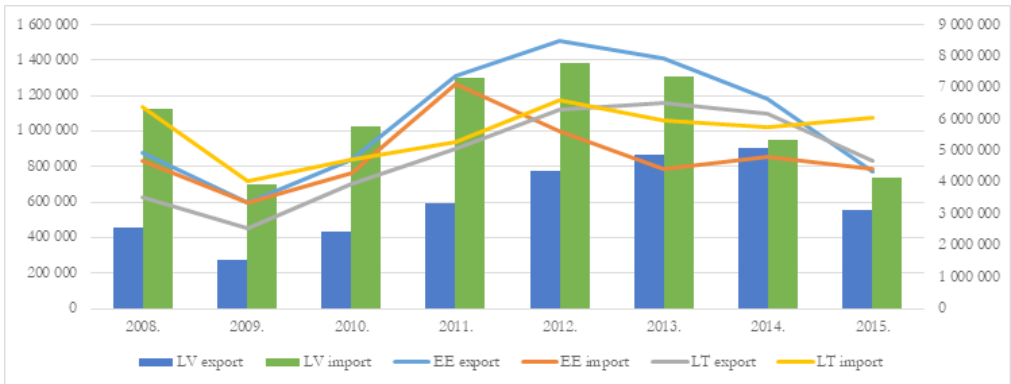
Néhány szó a gazdaságról

A politikai aggodalmak ellenére a balti–amerikai gazdasági kapcsolatok viszonylag stabilan fejlődtek, miközben – főleg a szankciók és válaszszankciók 2014-es bevezetése után – a balti államok és Oroszország kereskedelme jelentős mértékben csökkent. Az amerikai piac-szerzés azonban nem tudta ellensúlyozni az orosz piacon elszenvedett veszteségeket, így a karnyújtásnyi távolságra lévő Oroszország – értelemszerűen – továbbra is a balti államok egyik legfontosabb kereskedelmi partnere maradt. Az USA iránti elkötelezettség pusztán anyagi szempontból tehát nem érte meg a balti kormányoknak, viszont a politikai érvek felülírták a gazdasági szükségszerűségeket.³⁰

A balti államok és Oroszország gazdasági kapcsolatainak vizsgálatakor alapvető tény a földrajzi viszonyok és a történelmi kapcsolatok miatti (kiegyensúlyozatlan) gazdasági összefonódottság, különösen az energiaszektorban.³¹ A 2008–2015 közötti időszak adatait áttekintve elmondható, hogy míg 2009 után, a gazdasági válságból való kilábalás során nőtt a balti és a V4-es országok kétoldalú kereskedelme Oroszországgal, addig 2013 után – a nyugati szankciók és az orosz ellenszankciók következtében – jelentősen csökkent mind az Oroszországba irányuló export, mint pedig az onnan érkező import mértéke. Ez utóbbi terén kizárólag az energiahordozók kapcsán tudta megőrizni Moszkva a korábbi pozícióit.

1. ábra³²

A balti hármak Oroszországgal fenntartott kereskedelmi kapcsolatainak alakulása
(1000 euró)
(a litván adatok a jobboldali tengelyen)

A visegrádi országok a reset után

A visegrádi országoknak az Egyesült Államokkal ápolt kapcsolatait nem lehet annyira egységesen kezelni, mint a balti hármakét, tekintettel az eltérő fenyegetettség-érzejükre. Míg Lengyelország elsősorban a NATO-tól és az USA-tól várja a fizikai biztonsága szavatolását, addig Csehország, Szlovákia és Magyarország – földrajzi elhelyezkedése okán – nyugodtabban és megfontoltabban szemlélhette a *reset* kibontakozását, az orosz–amerikai kapcsolatok javulását, majd ismételt romlását. Igaz, ez utóbbi országokban is van egy olyan – jellemzően kisebbségi – atlantista tábor, amely 2009-ben hangosan tiltakozott az amerikai figyelem lanygulása ellen, de a kormányaik jellemzően inkább a pragmatikus kooperáció felől közelítettek mind az Oroszországgal, mind pedig az Egyesült Államokkal való kapcsolatok felé.

Politikai kapcsolatok

Lengyelország – történelmi tapasztalatai okán is – mindig is az atlantizmus egyik legmeghatározóbb képviselője volt Közép-Európában. Az Egyesült Államokra mint a lengyel szuverenitás legfontosabb külső garantálójára tekintettek, a vele való együttműködést pedig nagyban segítette az USA-ban élő, egyes becslések szerint akár tízmillióra is tehető lengyel-amerikai közösség és az anyaország jó kapcsolata. Varsó olyannyira elkötelezett volt az észak-atlanti kapcsolatrendszer építése iránt, hogy a lengyelek részt vettek a 2003-as iraki invázióban és az azt követő rendezésben is, valamint együtt harcoltak az amerikaiakkal Afganisztánban. Lengyelország helyszínt biztosított a CIA titkos – és számos nemzetközi egyezményt, így például a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló 1929-es genfi egyezményt is semmibe vevő – kínzási

és kihallgatási programjának, amiért később több támadás is érte a lengyel kormányt, hogy nem tartotta tiszteletben az emberi jogokat. Varsó tehát komoly anyagi és politikai tőkét fektetett a lengyel–amerikai kétoldalú kapcsolatok javításába, azonban az Obama-elnökség első éveiben ez a befektetés éppen elveszni látszott.

Míg George W. Bush több biztonsági ígéretet is tett a lengyel kormánynak, többek között a rakétavédelmi program kapcsán, addig Barack Obama a *reset*tel „átnyúlt” Lengyelország feje fölött, és a legfontosabb közép-európai szövetségei érdekei ellenére, egyezkedni kezdett Oroszországgal. Varsó erre többféle-képpen reagált. Egyrészt a Donald Tusk vezette lengyel kormány (2007–2014) elkezdett európai biztonsági garanciákat keresni, és európai középhatalommá tenni hazáját (a weimari háromszög újraindítása,³³ Jerzy Buzek európai parlamenti, valamint később Tusk európai tanácsi elnökként történt megválasztása jól jelezte a lengyel Európa-politika sikereit). Ugyanakkor a Kremlllel is kereste a meg egyezés lehetőségét: 2010-ben Tusk akkori orosz partnerével, Vlagyimir Putyin miniszterelnökkel közösen róttá le a kegyeletét a katyíni mézszárlások lengyel áldozatai előtt.³⁴ Az orosz fél akkor ismerte be először hivatalosan, hogy a vérengzés megtörtént. Lech Kaczyński lengyel elnök néhány nappal későbbi szmolenszki tragédiája³⁵ árnyékot vetett ugyan a kétoldalú együttműködésre, de Tusk alapvetően pragmatikus álláspontot képviselt Oroszországgal szemben, miközben

Radosław Sikorski külügyminiszter az európai és amerikai támogatókat tartotta egyben.

A 2013 végén megkezdődött ukrainai változásokban Lengyelország kulcsszerepet játszott, így Ukrajna, illetve az ukrainai folyamatok nyomán fellépő orosz nyomás újra egymás mellé állította Lengyelországot és az Egyesült Államokat.

Csehország és Obama kapcsolatai nehezen indultak meg: a 2009-es és 2010-es elnöki látogatás során Prágára csak a díszlet szerepét osztották. Václav Klaus köztársasági elnök negatív amerikai megítélése, a 2009-es cseh kormányválság és az azt követő átmenet nem tette lehetővé, hogy a regnáló cseh kormányok érdemben tárgyaljanak Obamával. Petr Nečas hivatali ideje alatt (2010–2013) Csehország igyekezett a jó kapcsolatok fenntartására, és a cseh védelmi ipar profitált is az iraki hadsereg újrafegyverzéséből.³⁶ Bár korábban a Topolánek-kormány elkötelezett volt a rakétavédelmi bázis iránt, a 2009 után hivatalba lépett cseh kormányok – politikai színezetüktől függetlenül – már kisebb lelkesedést mutattak.³⁷

Csehországban jellemzően eltérő volt a közvetlenül választott köztársasági elnök és a valódi politikai felelősséggel bíró kormány álláspontja több külpolitikai kérdésben is: már Klaus is egyértelműen az amerikai bázisok ellen foglalt állást, míg utódja, Miloš Zeman egyenesen Európa egyik leginkább oroszpárti államfője.³⁸ Zeman és Obama prágai nagykövete, Andrew Schapiro között rendszeresek voltak az összetűzések; az utóbbit a hivatali ideje végére már a prágai elnöki

hivatalból is kitiltották.³⁹ A Hradzsín kevésbé konstruktív magatartása ellenére (illetve sok esetben éppen azt kihasználva) a kormány és Lubomír Zaorálek külügyminiszter igyekezett jó kapcsolatokat fenntartani a mindenkori amerikai vezetéssel. Így például a cseh kormány létrehozott egy húszfős információs háború elleni főosztályt a cseh belügyminisztériumon belül, amit kézzelfogható eredményként tudnak felmutatni az orosz befolyásra annyira kényes washingtoni körökben is.⁴⁰

Szlovákia esetében szintén a belpolitikai erővonalak határozták meg az Egyesült Államokkal való kapcsolatokat. 2009-ben Robert Fico miniszterelnök találkozott ugyan Obamával Prágában, de a közelgő választások miatt érdemi egyeztetésekre nem került sor. Szlovákia az Európába irányuló orosz gázexport egyik legfontosabb tranzitállamaként elsősorban abban volt érdekelt, hogy ne vonja magára a nagyhatalmak figyelmét. Pozsony ugyanis a gáztranzitnak köszönhetően jelentős bevételekhez jutott.⁴¹

Fico – részben a korszellemnek megfelelően – igyekezett a Moszkvával fenntartott kapcsolatokra is figyelmet fordítani.⁴² A 2010-es kormányváltás után törekeny jobboldali többség jött létre északi szomszédunknál, Fico 2012-es visszatérése pedig ismét kelet felé irányította a pozsonyi külügyi vezetés figyelmét. Ugyanakkor Szlovákia Oroszország-politikája – kormányoktól függetlenül – nagyfokú pragmatikusságot mutatott.⁴³ Fico igyekezett jóban lenni Putyinnal, többször találkozott személyesen is, még a

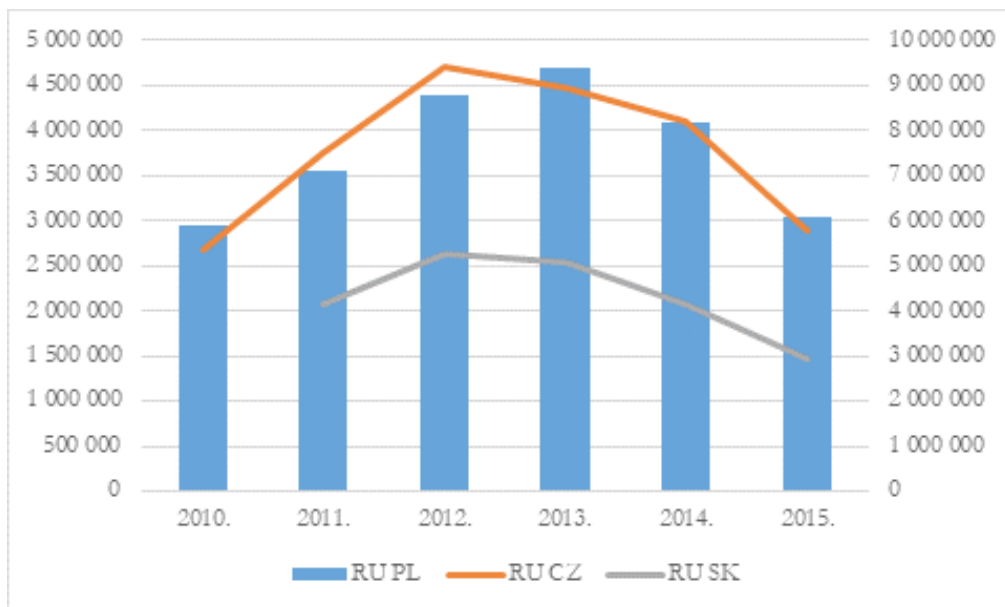
szankciók kivétele után is (legutóbb 2016 nyarán, Moszkvában). Szlovákia – részben Miroslav Lajčák külügyminiszter személyes kapcsolatai révén – egyensúlyozni igyekezett a nyugati szövetségi rendszerben viselt tagságából adódó kötelezettségei és a gazdasági szükségszerűségből eredő oroszokkal való együttműködés között. Fico legfontosabb döntése, miszerint kerüli a reflektorfényt, egyelőre kifizetődő volt számára.

Gazdasági kérdések

A Visegrádi Együttműködés országai energetikai téren – Lengyelország kivételével – kiszolgáltatottak Oroszországnak: az olaj- és földgázszállításban kulcsszerepet játszanak az orosz államhoz közeli cégek. Az export terén Lengyelország – méretéből adódóan – jelentős fölényrel bír az orosz piachoz való hozzáférés tekintetében, de a cseh–orosz gazdasági kapcsolatok is dinamikusan fejlődtek 2012-ig, amit – főleg 2014 után – jelentős visszaesés követett, a már ismertett okokból. Érdekesség, hogy Szlovákia nem tudta gazdasági előnyre váltani az Oroszországgal való állítólagos jó kapcsolatait, míg a cseh export felfutása inkább a 2012-t megelőző időszakra tehető. A szankciók csak Lengyelország esetében okoztak a kereskedelmi volumen tekintetében jelentős csökkenést, a másik két vizsgált V4-es országot nem érintették.

2. ábra⁴⁴

A V4 vizsgált három állama Oroszországba irányuló exportjának az alakulása 2008 óta (ezer EUR, Lengyelország a jobboldali tengelyen)

Míg az orosz relációban a V4-ek exportja 2012/2013 után inkább csökkent, addig a transzatlanti kereskedelemben komoly fellendülést láthattunk. Lengyelország az utóbbi öt évben megduplázta az amerikai exportját, a csehek a 2008–2012 közötti fellendülés utáni megtorpanás óta ismét növekedést tudnak felmutatni. A magyar–amerikai gazdasági kapcsolatok – a politikai nézeteltérések ellenére – stabilan növekednek. Egyedül Szlovákia nem tudta jelentős mértékben növelni a tengerentúlra irányuló kivitelét. Érdekesség, hogy mára már mind a négy visegrádi országnak nagyobb exportpiaca az Egyesült Államok, mint a földrajzi közelségéből adódóan helyzeti előnyben

lévő Oroszország: Magyarország esetében 2014-ben, a másik három országéban pedig 2015-ben lett nagyobb az USA-ba irányuló kivitel.

Krím és Kelet-Ukrajna: minden megváltozik

Szankciók

A 2013 novemberében megindult ukrajnai politikai változások,⁴⁵ majd a Krím annexiója⁴⁶ és a kelet-ukrajnai orosz beavatkozás ismét az Egyesült Államok figyelmének a középpontjába állította az európai biztonság kérdését. Katonai téren azonnal megindult a NATO

mege erősítése, a szövetségesek (elsősorban a balti hármak és Lengyelország) megnyugtatósa, gazdasági téren pedig az EU és az USA szankciókat vetett ki számos orosz magánszemélyre és vállalatra. Oroszország válaszsankciókat vezetett be, azokkal is nehezítve a kétoldalú kereskedelmet. Két körben, 2014 nyarán és őszén is szigorították a nyugati szövetségesek az Oroszországot sújtó korlátozásokat, s azokat folyamatosan – utoljára 2016 decemberében – meghosszabbították.⁴⁷

A szankciók Oroszországra és az EU tagállamaira is kézzelfogható politikai és gazdasági hatásokkal bírtak. Korábban Moszkva az EU harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere volt, azonban az Európai Parlament elemzése szerint (a kezdeti számítások alapján) az uniós GDP a szankciók és az orosz válaszlépések miatt 0,3-0,4 százalékkal eshetett vissza.⁴⁸ Földrajzi közelségük és a gazdasági szerkezetük okán a szankciók hatásának elsősorban a közép-európai országok (Finnország, balti hármak, Kelet-Közép-Európa és Németország) vannak kitéve.⁴⁹ Az EU és Oroszország közti kereskedelem mértéke 2012 óta folyamatosan csökken: a 2012-es 123 milliárd eurós volumen 2016-ra 72 milliárdra esett vissza.⁵⁰

Barack Obama elnök komoly politikai tőkét fektetett a szankciók fenntartásába és Oroszország elszigetelésébe. A 2014-es tallini beszédében éles szavakkal ítélte el Vlagyimir Putyint és a moszkvai vezetést,⁵¹ és jelentős támogatásban részesítette Ukrajnát – igaz, a halálos

fegyverek szállításától az amerikai vezetés a mai napig tartózkodott.⁵² Emellett a washingtoni adminisztráció jelentős energiákat fordított az oroszokkal szembeni európai egység fenntartására, több különmegbízott foglalkozott a kérdéssel (pl. Daniel Fried, a szankciós politika koordinálásáért felelős külügyminisztériumi különmegbízott, valamint Amos Hochstein, a nemzetközi energiaügyekért felelős külügyminisztériumi különmegbízott kiemelt figyelmet fordított rá). Az amerikai diplomácia minden egyes „kikacsintást” rendkívüli gyanakvással figyelt, lett légyen szó akár államközi egyezményekről, akár személyes találkozókról. Minden közép-európai vezetőnek, aki személyesen is találkozott Vlagyimir Putyinnal, számolnia kellett a State Department és a teljes amerikai sajtó rosszállásával. Nem úszta ezt meg sem Miloš Zeman,⁵³ sem Robert Fico,⁵⁴ sem pedig Orbán Viktor,⁵⁵ amikor fogadta az orosz elnököt, vagy éppen ellátogatott hozzá Moszkvába.

Az USA azonban nemcsak politikai és gazdasági, hanem katonai téren is fontos lépéseket tett a kelet- és közép-európai szövetségesek megnyugtatósára és az amerikai katonai jelenlét megerősítésére. Ezeket a következő alfejezetben részletezzük. A katonai jelenlét költségeinek növelése világosan megmutatta, hogy az Obama-adminisztráció nemcsak beszél a NATO kelet-európai szárnyának a megerősítéséről, hanem komoly anyagi, emberi és politikai áldozatokat is vállal az orosz fenyegetés elrettentése érdekében.

Bizalomerősítő lépések

Az Egyesült Államok kezdettől fogva kiemelt figyelemmel kísérte az ukrán válságot, valamint az annak kapcsán egyre intenzívebbé váló orosz fenyegetést. Az amerikaiak jelenlegi legfontosabb célja a NATO keleti szárnyán a politikai egység (valamint az EU-tag szövetségesek segítségével az Oroszországgal szembeni szankciók) fenntartása, a térségbeli országok biztonságérzetének növelése (főleg a balti államokban, Lengyelországban és Romániában), illetve a szövetségesek ösztökélése a walesi csúcson a GDP 2 százalékában meghatározott védelmi ráfordítások elérésére. E célokat az USA nemcsak a hagyományos diplomáciai csatornákon keresztül kívánja elérni, hanem a NATO belső döntéshozatali struktúráján, valamint a beütemezett hadgyakorlatok révén is.

Obama 2014 tavaszán jelentette be a *European Reassurance Initiative*-et (ERI), ami tulajdonképpen az amerikai katonai jelenlét megnövelése volt. A 2015-ös költségvetési évben egymilliárd, a 2016-osban 789 millió, a 2017-es pénzügyi évre pedig 3,4 milliárd dollárt irányoztak elő az ERI finanszírozására.⁵⁶

A 2017-es évre szánt 3,4 milliárd dollár az alábbiak szerint oszlik meg az egyes tevékenységi körök között:

1. Katonai jelenlét (1050 millió dollár): tovább növelik a hadgyakorlatok számát, és még egy páncélos dandárt telepítenek Európába, így már egyidejűleg legalább három, de a váltások idején négy ilyen amerikai magasabb

egység állomásozik majd az Atlanti-óceán innenső partján.

2. Hadgyakorlatok (163 millió dollár): tovább akarják növelni a gyakorlatok már most is magas számát.
3. Előretolt hadianyagraktárak (*pre-positioning*; 1904 millió dollár – ez a legnagyobb tétel): az eszközök európai telepítése lehetővé teszi, hogy szükség esetén csak a katonákat kelljen átdobni az óceán felett, a felszerelésük már itt lesz Európában, mire megérkeznek. Ezzel jelentős mennyiségű pénzt és időt takaríthat meg a hadsereg.
4. Infrastruktúra-fejlesztések (217 millió dollár): elsősorban a kelet-európai légitámaszpontok fejlesztésére koncentrálnak.
5. Partnerországok kapacitásfejlesztése (86 millió dollár): elsősorban a katonai vezetők és egyes képességek fejlesztése tartozik ebbe a fejezetbe.

Az ERI 2016-os bővítésének az egyik legfontosabb üzenete, hogy az amerikai katonai tervezők nem számolnak az orosz kihívás gyengülésével, és tartós jelenlétre készülnek Kelet-Európában. A csapaterősítések elsősorban a szövetségesek megnyugtatását és részben az oroszok elretentését szolgálják – még akkor is, ha a két fél közötti katonai konfliktus esélye a minimálisnál is kisebb.

A 2017-es fejlesztések

Mint azt a korábbiakban már bemutatuk, a 2017-es pénzügyi évre (ami 2016 októberében kezdődött meg) mintegy négyszeresére emelte a Kongresszus az ERI költségvetését. Ennek részeként két területen történtek jelentős előrelépések: egyrészt a meglévő két dandár mellé egy páncélos dandárt is telepítenek, rotációs alapon (szemben a másik kettővel, amelyek folyamatosan Európában állomásoznak, és az állományuk nem cserélődik kilenchavonta), másrészt pedig az előretolt hadianyagraktárak révén még nagyobb amerikai jelenlétre számíthatunk az orosz határ közelében.

Az Egyesült Államok Hadseregének Európai Parancsnoksága (*U.S. Army Europe*, USAREUR) 2017 februárjában egy páncélos dandár harccsoportot (*Armored Brigade Combat Team*) telepített Európába.⁵⁷ Az elmúlt két évben érkezett amerikai egységekkel ellentétben, amelyek az Európában tárolt katonai eszközökkel gyakorlatoztak (*European Activity Set*), a páncélos harccsoport magával hozza a harceszközöket is. E páncélos egységeknek – amelyek a legmodernebb amerikai haditechnikával vannak felszerelve – a jelenléte folyamatos marad Európában, mert a váltások is olyan egységektől érkeznek majd.

A páncélos dandár harccsoporttal együtt tehát 2017 végétől már három teljesen feltöltött szárazföldi dandár harccsoport fog Európában állomásozni. A másik kettő magasabb egység Németországba (Stryker) és Olaszországba (légideszant)

települ. Az új egység 4-5000 főnyi amerikai létszámnövelést jelent az eddigi mintegy 30.000 fő mellé.

A *European Activity Set* keretében itt tárolt eszközöket az amerikai hadsereg felújítja, kiegészíti, és modernizálja, így egy negyedik, szintén páncélos, dandár szintű harccsoport teljes felszerelését is Európában tárolják majd, előreláthatólag német, holland és belga helyszíneken.⁵⁸

Összefoglalás

2009-es hivatalba lépésekor Barack Obama komoly közép-európai aggodalmakkal nézett szembe: a „*Pivot to Asia*” nevű programja sok európai szövetséges és friss NATO-tag számára jelentette azt, hogy az Egyesült Államok figyelme nem rájuk irányul majd, így a térség kis országai ki lesznek téve a nagyok alkuinak. Erre az érzésükre ráerősített az Oroszországgal való amerikai megegyezés kísérlete is. A térség akkori vezetői egy közös levélben adtak hangot az aggodalmuknak, Obama első elnöki európai útja pedig egy újabb amerikai–oroszk alkut vetített előre (ami a Prágában aláírt START-egyezményben végül testet is öltött).

A csökkenő amerikai figyelmet a térségbeli országok hasonló módon próbálták meg kihasználni: szinte mindegyikük növelte az oroszországi exportját, és maguk is igyekeztek jó kapcsolatokat kiépíteni az akkor még Dmitrij Medvegyev vezette orosz elnöki adminisztrációval. Moszkva akkoriban ismerte el először hivatalosan is a katyíni mézszárlást, Donald Tusk és Vlagyimir Putyin pedig

együtt hajtott fejet az áldozatok emléke előtt. Csehország, Szlovákia és Magyarország elsősorban a kétoldalú kereskedelem bővítésére koncentrált, és a balti államok is igyekeztek valamilyen *modus vivendi* kialakítani Oroszországgal szemben. A 2008-as pénzügyi és gazdasági világválságból történő kilábalásban sokak számára játszott fontos szerepet az orosz piac, ahová elsősorban mezőgazdasági termékeket exportáltak.

Az ukrajnai helyzet 2014-es eszkalálódása alapvető változásokat hozott a közép-európai államok és Oroszország kapcsolataiba. A korábbi óvatos enyhülés időszakát egyértelmű és gyors elhidegülés váltotta fel, ahogy a „kis zöld emberkék” elfoglalták a Krímet, majd megkezdődött a Kelet-Ukrajna elleni agresszió. Az Egyesült Államok kulcsfontosságú szerepet játszott az oroszellenes szankciós rezsím felépítésében és fenntartásában, illetve a sokak által valós veszélynek tartott orosz támadások elrettentésében. Barack Obama 2014-es tallini beszéde mellett az USA fizikailag is elkötelezte magát: több milliárd dollárt költött az európai katonai jelenlétének a megerősítésére, hadgyakorlatokra, valamint az európai katonai készletek bővítésére és modernizálására. Washington nemcsak beszélt az Oroszországgal szembeni fellépésről, hanem komoly anyagi, emberi és politikai tőkét is fektetett az elrettentésbe és a saját európai jelenléte megerősítésébe. A térségbeli országok a katonai kiadásaik növelésével és haderőfejlesztéssel válaszoltak, miközben az EU illetékes fórumain a saját gazdasági

érdekeik ellenére is támogatták a szankciók fennmaradását. Végso soron tehát megkapták azt a figyelmet, amit Obama elnök beiktatásakor kértek. Az igazi kérdés azonban az, hogy elégedettek-e ezzel a nagyfokú amerikai elköteleződéssel, vagy inkább korlátozásként élik meg az amerikai politikusok vigyázó figyelmét.

A kézirat lezárásának ideje: 2017. augusztus 2.

Jegyzetek

- 1 Vlagyimir Putyinnak, az Oroszországi Föderáció elnökének a Müncheni Biztonságpolitikai Konferencián elmondott beszédének a leirata: „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”. *President of Russia*, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, 2007. február 10.
- 2 F. Stephen Larrabee: „Russia, Ukraine and Central Europe: The Return of Geopolitics”. *Journal of International Affairs*, Vol. 63. No. 2. (2014). 33–52 o.
- 3 Bővebben lásd Póti László cikkét ugyanebben a számban.
- 4 Részletesebben lásd Vörös Gábor cikkét ugyanebben a számban.
- 5 „An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe”. *RFE/RL*, http://www.rferl.org/a/An_Open_Letter_To_The_Obama_Administration_From_Central_And_Eastern_Europe/1778449.html, 2009. július 16.
- 6 David Frum: „Obama Just Made the Ultimate Commitment to Eastern Europe.” *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/>, 2014. szeptember 3.
- 7 2010. „U.S.–Russia Relations: »Reset« Fact Sheet”. *The White House, Office of the Press Secretary*, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/us-russia-relations-reset-fact-sheet>, 2016. december 21.

- 8 Janusz Bugajski: „The Reluctant Ally”. *Lithuanian Foreign Policy Review*, No. 23. (2010). 101–104 o.
- 9 Paula A. DeSutter: *Verification and the New Start Agreement*. Washington, DC: The Heritage Foundation, 2010.
- 10 Stephen Blank: „What Do the Zapad 2013 Exercises Reveal?”. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10. No. 177. (2013). Elektronikusan elérhető: <https://jamestown.org/program/what-do-the-zapad-2013-exercises-reveal-part-one/>, A letöltés ideje: 2016. december 21.
- 11 Lásd Póti László cikkét ugyanebben a számban.
- 12 „An Open Letter...”.
- 13 Dick Krickus: „Barack Obama and Security in the East Baltic Sea Region”. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 9. No. 1. (2011). 9., 23. o.
- 14 „An Open Letter...”.
- 15 Krickus: i. m.
- 16 Bugajski: i. m. 103. o. Az öt stratégiai nem: nem szabad gyengíteni a NATO biztonsági garanciáit; ne legyen amerikai katonai visszavonulás Közép-Európából; ne osszák fel újra Európát befolyási övezetekké; ne zárják be a NATO-t a további bővítés előtt; ne legyen alkudozás Moszkvával a volt szovjet szatellitok feje felett.
- 17 Krickus: i. m.
- 18 „National Security Concept of Estonia”. *Kaitseministeerium*, <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/documents/estonia-national-security-concept-of-estonia-2010.pdf>, 2010. május 12.
- 19 Uo.
- 20 „Latvia’s Foreign Policy Guidelines”. *Ministry of Foreign Affairs*, <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/information-on-the-history-of-latvia/latvia-s-foreign-policy-guidelines-2006-2010#2>, 2006. december 17.
- 21 Uo.
- 22 Uo.
- 23 Uo.
- 24 „Travels Abroad of the President”. *Department of State, Office of the Historian*, <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/president>. A letöltés ideje 2017. február 10.
- 25 Barack Obama elnök beszéde az észti néphez: „Remarks by President Obama to the People of Estonia”. *The White House, Office of the Press Secretary*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/03/remarks-president-obama-people-estonia>, 2014. szeptember 3.
- 26 „Foreign Policy”. *The White House. President Barack Obama*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/vp#section-foreign-policy>, 2011. január 11.
- 27 „Biden Warns Russia US Will Defend Allies, Chides ‘Aggression’”. *CNBC.com*, <http://www.cnb.com/2014/03/19/biden-hits-russian-aggression.html>, 2014. március 19.
- 28 „U.S. Vice President to Address Ukrainian Parliament”. *RFE/RL*, <http://www.rferl.org/a/biden-ukraine/27402984.html>, 2015. december 2.
- 29 Magnus Petersson: „The United States as the Reluctant Ally”. *Parameters*, Vol. 46. No. 1. (2016). 43–50. o.
- 30 Tatiana Romanova: „LNG in the Baltic Sea Region in the Context of EU–Russia Relations”. In: *Natural Gas Revolution in the Baltic Sea Region* (szerk. Kari Liuhto). Turku: Centrum Balticum, 2015. 24–37. o.
- 31 „Latvia’s Foreign Policy Guidelines”.
- 32 Adatok: Észt Statisztikai Hivatal (<https://www.stat.ee/en>), Lett Statisztikai Hivatal (<http://www.csb.gov.lv/en>), Litván Statisztikai Hivatal (<https://www.stat.gov.lt/en>).
- 33 Kai Olaf Lang – Daniela Schwarzer: „Consolidating the Weimar Triangle: European Policy Functions of German–French–Polish Cooperation”. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2011.
- 34 „Vladimir Putin and Donald Tusk Attend Katyn Memorial”. *BBC*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8607605.stm>, 2010. április 7.
- 35 „The Death of a President: The Tragic End of Kaczynski’s National Mission”. *Spiegel*, <http://www.spiegel.de/international/europe/the-death-of-a-president-the-tragic-end-of-kaczynski-s-national-mission-a-688298.html>, 2010. április 10.

- 36 „Iraq Purchases \$30 Mln Worth Czech L-159 Fighters”. *Iraqi News*, <http://www.iraqinews.com/iraq-war/iraq-purchases-30-mln-worth-czech-l-159-fighters/>, 2015. március 10.
- 37 „Missile Defense Critics Welcome Czech Govt’s Fall”. *Fox News*, <http://www.foxnews.com/wires/2009Mar25/0.4670.EUCzechPoliticalCrisis.00.html>, 2009. március 25.
- 38 „Czech President Is Russia’s Trojan Horse”. *EUObserver*, <https://euobserver.com/opinion/133789>, 2016. június 10.
- 39 „Czech President Bans U.S. Ambassador from Prague Castle: Media”. *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-czech-diplomacy-usa-idUSKBN0MWORY20150405>, 2015. április 5.
- 40 „Czech Republic to Fight ‘Fake News’ with Specialist Unit”. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/media/2016/dec/28/czech-republic-to-fight-fake-news-with-specialist-unit>, 2016. december 28.
- 41 A gáztranzitból származó bevétel az 51 százalékban állami tulajdonú EUStream nevű vállalathoz kerül, amely 2015-ben 776 millió eurós bevétel mellett 418 millió euró profitot termelt. „Slovakia Remain a Gas Transit Route Even with Nord Stream 2 – PM Fico”. *Reuters*, <http://uk.reuters.com/article/slovakia-russia-pipeline-idUKL8N1B726C>, 2016. augusztus 26.
- 42 Dariusz Kalan – Vass Ágnes: „Big Gestures, Small Actions: Paradoxes of Slovakia’s Policy towards Russia”. *PISM Bulletin*, No. 43. (2015).
- 43 Juraj Marušiak: „Slovakia’s Eastern Policy – from the Trojan Horse of Russia to ‘Eastern Multivectoralism’”. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol. 22. No. 1–2. (2013). 42–70. o.
- 44 Adatok: Cseh Statisztikai Hivatal (<https://www.czso.cz/csu/czso/home>), Szlovák Statisztikai Hivatal (<http://www.statistics.sk/>), Lengyel Statisztikai Hivatal (<http://stat.gov.pl/en/>)
- 45 Nadia Diuk: „Euromaidan: Ukraine’s Self-Organizing Revolution”. *World Affairs*, Vol. 176. No. 6. (2014). 9–16. o.
- 46 Daniel Treisman: „Why Putin Took Crimea: The Gambler in the Kremlin”. *Foreign Affairs*, No. 3. (2016).
- 47 Lásd még Póti László cikkét ugyanebben a számban.
- 48 „Multi-Billion Losses Expected from Russia Sanctions”. *EUObserver*, <https://euobserver.com/economic/125118>, 2014. július 28.
- 49 Marcin Szczepański: *Economic Impact on the EU of Sanctions over Ukraine Conflict*. Brüsszel: European Parliamentary Research Service, 2015.
- 50 European Union Trade With Russia Fact Sheet *European Commission*, DG Trade http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111720.pdf. A letöltés ideje: 2017. február 15.
- 51 „Remarks by President Obama to the People of Estonia”.
- 52 „Interview: U.S. Lawmakers Call for Lethal Weapons for Ukraine”. *RFE/RL*, <http://www.rferl.org/a/ukraine-us-congressmen-durbin-quigley-lethal-weapons-fight-russia/28325263.html>, 2017. február 22.
- 53 „Meet the Pro-Russian, Anti-Muslim European Leader Who Was Just Invited to Trump’s White House”. *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/world/europe/meet-the-pro-russian-anti-muslim-european-leader-who-was-just-invited-to-trumps-white-house/2017/01/11/18c14536-d808-11e6-9f9f-5cdb4b7f8dd7_story.html?utm_term=.9eba264f16a7, 2017. január 11.
- 54 „Russia’s New Kind of Friends”. *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/opinions/neither-agents-of-influence-nor-useful-idiots/2015/10/16/73fdc478-7423-11e5-8248-98e0f5a2e830_story.html?utm_term=.fb6e27f6cfe2, 2015. október 16.
- 55 „Intent on Unsettling E.U. Russia Taps Foot Soldiers from the Fringe”. *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2016/12/24/world/europe/intent-on-unsettling-eu-russia-taps-foot-soldiers-from-the-fringe.html?r=0>, 2016. december 24.
- 56 „Fact Sheet: The FY2017 European Reassurance Initiative Budget Request”. *The White House, Office of the Press Secretary*,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/02/fact-sheet-fy2017-european-reassurance-initiative-budget-request>, 2016. február 2.

- 57 „U.S. Troops Deploy in Bulgaria as Mattis Meets NATO in Brussels”. *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-nato-defence-usa-bulgaria-idUSKBN15U23R>, 2017. február 15.
- 58 Az átstrukturálás eredményeként a készletek egy ún. *Army Prepositioned Stocks* készletté alakulnak át, amelyből a világon többet is fenntart az USA. „EUCOM Announces European Reassurance Initiative Implementation Plan”. *U.S. Mission to the North Atlantic Treaty Organization*, <https://nato.usmission.gov/eucom-announces-european-reassurance-initiative-implementation-plan/>, 2016. március 30.